

ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΦΙΛΙΑ (Γενική προσέγγιση)

**Τοῦ Δρα ΑΝΔΡΕΑ Ν. ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ,
πρ. Ἐπιθεωρητοῦ Μέσης Ἐκπαίδευσως.**

Ἡ φιλία εἶναι ἡ ἐσωτερικὴ σχέση μεταξύ δύο ἢ περισσότερων προσώπων τοῦ ἰδίου φύλου, ὅχι ὅμως ἀπεριόριστου ἀριθμοῦ. Στηρίζεται πάνω στήν ψυχική ἀναγκαιότητα γιά ἀμοιβαία προσέγγιση. Γιά νά ἐπιτευχθεῖ δέ αὐτός ὁ στόχος θά πρέπει νά προηγηθεῖ ἡ ὑπέρβαση τῆς προσωπικῆς ἰδιομορφίας, τήν ὁποία συνιστοῦν διάφορα χαρακτηριστικά στοιχεῖα, τά ὁποῖα καί συγκροτοῦν αὐτό πού γενικά ὀνομάζεται πνευματική ταυτότητα. Ἀνάμεσα σ' αὐτά εἶναι τό φρόνημα, οἱ ἐσωτερικές διαθέσεις, οἱ γνώσεις καί ὁ βαθμός ἀπόκλισης πρός τήν ἀρετή.

Ἡ ὑπέρβαση τοῦ ἐγώ γιά συνάντηση καί ἐπικοινωνία μέ ἄλλο πρόσωπο παραμερίζει τό ὀκληρό συναίσθημα τῆς ἀπομόνωσης. Ἐμπεδώνει τό αἶσθημα τῆς ἀσφάλειας, τό ὁποῖο βιώνεται μέ τήν ἀλληλοκατανόηση καί ἀλληλοσυμπλήρωση. Δημιουργεῖται τότε τέτοια πνευματική εὐφορία, ἡ ὁποία εἶναι ἱκανή νά μεταβάλλει τή μελαγχολία σέ εὐθυμία. Εἶναι σέ θέση νά μεταποιήσῃ τή νωθρότητα σέ ἐνεργητικότητα καί νά συμβάλῃ οὐσιαστικά στήν ἀνάληψη ὅλων τῶν εὐθυνῶν καί ὑποχρεώσεων πού ἀπαιτοῦνται, ὥστε ὁ καθένας νά φέρῃ σέ πέρας τό ἔργο του, σύμφωνα μέ τήν ἐπιθυμία του καί τίς δυνατότητές του.

Μέ τήν κίνηση δέ αὐτή, γιά τή σύναψη φιλικῆς σχέσης, φαίνεται καθαρά, ὅτι ὁ ἄνθρωπος δέν αἰσθάνεται τόν ἑαυτό του αὐτάρκη σ' ὅλα. Ὑπάρχουν δηλ. πράγματα, κυρίως ψυχικά καί πνευματικά, τῶν ὁποίων στερεῖται ἢ δέν τά διαθέτει στόν ἀπαιτούμενο βαθμό, καί τά ὁποῖα μπορεῖ νά ἀναπληρώσῃ στό πρόσωπο τοῦ συνανθρώπου του. Ἡ ἐπιθυμία αὐτή δέν φανερώνει ἰδιοτέλεια, γιατί στήν πνευματική σχέση πού ἀναπτύσσεται μέσα στή φιλία, τό κυρίαρχο στοιχεῖο εἶναι ἡ ἀμοιβαιότητα τῶν αἰσθημάτων, μέ προέχουσα ἀσφαλῶς τήν ἀγάπη.

Ἡ ἄποψη αὐτή, σέ κάποιο βαθμό, ἐξηγεῖ καί τόν λόγο, γιά τόν

ὁποῖο ἡ φιλία θεωρεῖται ὡς ἀνιδιοτελής σχέση, ἐφόσον ἡ ἀγάπη σ' αὐτὴν ἔχει ἀμφίδρομη κατεύθυνση. Στὰ μάτια πολλῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη, φιλία εἶναι ἡ ἐπιθυμία πού νιώθει κανεὶς, γιὰ νὰ κάνει στὸν ἄλλο ἄνθρωπο τὸ ἀγαθὸ ἢ αὐτὸ πού νομίζει ἀγαθό, χωρὶς ὁ ἴδιος νὰ ἀποβλέπει σέ κανένα προσωπικό ὄφελος, ἔχοντας ὡς μέτρο τὸ συμφέρον τοῦ φίλου⁽¹⁾, γιὰ χάρη τοῦ ὁποῖου μετέχει συνειδητὰ στὶς χαρὲς καὶ στὶς λύπες του⁽²⁾.

Ἡ φιλία, κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη, ἀντιδιαστέλλεται ἀπὸ τὴ «φίληση», πού εἶναι ἓνα αἰσθησιακὸ συναίσθημα (πάθος). Σ' αὐτὴν παρατηρεῖται τὸ φαινόμενο τῆς σύμπτωσης τῆς ἀγάπης καὶ σ' ὅ,τι ἀφορᾷ τὸ ἀγαθὸ γιὰ τοὺς φίλους, ἔτσι ὥστε αὐτοὶ νὰ ἀνταποδίδουν τὰ ἴσα μέ καλὴ θέληση καὶ χαρὰ⁽³⁾. Στὴ φιλία, δέν μπορεῖ νὰ γίνεи διάκριση, γιατί ὅλα πέρα γιὰ πέρα εἶναι ἴσα. Συνεπῶς, ἂν ἓνας ἀπὸ τοὺς φίλους ἐπιδιώξει κατὰ ἀποκλειστικά γιὰ τὸν ἑαυτὸ του καὶ μέ αὐτὴ τὴν ἐνέργειά του θέσει σέ κίνδυνο ὅ,τι ἀνήκει ἢ πρόκειται νὰ ἀποκτηθεῖ ἀπὸ τὸν ἄλλο φίλο, τότε ἡ φιλία ὄχι μόνο κλονίζεται, ἀλλὰ καὶ ὁδηγεῖται στὴ διάλυση. Τέτοια φιλία δέν μπορεῖ νὰ συνεχιστεῖ. Αὐτὴ εἶναι ἡ οὐσία της.

Ἀπὸ τὸν καθηγητὴ Γεώργιο Σακελλαρίου, ἡ φιλία χαρακτηρίζεται καὶ ὡς ἓνα «συμπαθητικό»⁽⁴⁾ συναίσθημα, καὶ μάλιστα «ἱερό», τὸ ὁποῖο ἐπεκτείνεται σέ ἄλλα πρόσωπα, πέρα ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς. Τὸ συναίσθημα αὐτὸ ἀνταποκρίνεται στὴν ψυχικὴ ἀναγκαιότητα γιὰ προσωπικὴ ἐπικοινωνία. Ὑπάρχει καὶ μιὰ ἄλλη, παλαιότερη ἄποψη, σύμφωνα μέ τὴν ὁποία ἡ φιλία δέν προσδιόριζε σχέση συναισθηματικὴ, ἀλλὰ δήλωνε κυρίως τὴν ἔνταξη στὴν ἴδια κοινωνικὴ ὁμάδα, καθὼς καὶ τὴ σχέση πού προέκυπτε ἀπὸ τὴ φιλοξενία.

Αὐτὴ τὴν κοινωνικὴ πτυχὴ τῆς φιλίας ἐξῆρε καὶ ὁ καθηγητὴς Χρῆστος Ἀνδρουτσος⁽⁵⁾, λέγοντας ὅτι πρόκειται γιὰ μιὰ ὠραιότατη ἐκδήλωση κοινωνικότητας, ἡ ὁποία ἐπιτυγχάνεται μέ τὴ συνένωση δύο ἢ λίγων ἀνθρώπων τοῦ ἰδίου γένους, οἱ ὁποῖοι παρουσιάζουν καὶ

1) Βλ. Ἀριστοτέλους, Ἠθικά Εὐδήμεια (Βιβλ. Η', κεφ. 6, 1240 α).

2) Βλ. Ἀριστοτέλους, Ρητορική (Βιβλ. Β', κεφ. 4, 1380 β καὶ 1381 α). Πρβλ. «χαίρειν μετὰ καιρόντων καὶ κλαίειν μετὰ κλαιώντων» (Ρωμ. 12, 15).

3) Βλ. Ἀριστοτέλους, Ἠθικά Νικομάχεια (Βιβλ. Η', κεφ. 7).

4) Βλ. Γεώργιου Σακελλαρίου, Γενικὴ Ψυχολογία, Ἀθῆναι 1947, σελ. 215.

5) Βλ. Χρήστου Ἀνδρουτσου, Σύστημα Ἠθικῆς, Ἐν Ἀθήναις 1925, σελ. 314.

ὁμοιότητες καί διαφορές. Ἡ ὕπαρξη διαφορῶν μεταξύ τῶν φίλων, ὅχι μόνο δέν ἐπηρεάζει τή φιλία, ἀλλά καί τήν ἐνισχύει, καθιστώντας τήν ἀλληλεπίδραση ταχύτερη, γονιμότερη καί ἀποδοτικότερη.

Ἡ διαφορά, στήν ὁποία ὁ καθηγητής Χρ. Ἀνδρουτσος ἀναφέρεται, ἔγκειται σέ ἄλλα στοιχεῖα, πού συνιστοῦν τήν ταυτότητα ἐνός προσώπου, ὅπως τήν ἐνεργητικότητα του, τή διαφορετικότητα τῆς γνώμης του, τήν πείρα του, τόν πνευματικό του ὀρίζοντα, τήν κράση του καί γενικά τόν χαρακτήρα του, καί δέν ἀφοροῦν στό ἦθος του καί τήν κλίση του πρὸς τό ἀγαθό⁽⁶⁾. Γιατί, κατά τόν Πλούταρχο, ὅπου ὑπάρχουν διαφορετικά ἦθη, φιλία δέν μπορεῖ νά δημιουργηθεῖ⁽⁷⁾. Μάλιστα δέ οἱ φίλοι ἐπιδιώκουν τήν ἐξομοίωση τῶν ἡθῶν τῶν φίλων⁽⁸⁾. «Ἡ φιλία ὡς ἀρετή τῶν φιλαρέτων» δέν δημιουργεῖται, οὔτε καί διατηρεῖται μεταξύ δύο προσώπων, μέ εὐρύ τό χάσμα στήν ἠθική τους διαγωγή.

Ὁ καθηγητής Εὐάγγελος Θεοδώρου δέχεται μέν τήν κοινωνικότητα τοῦ ἀνθρώπου, πάνω στήν ὁποία στηρίζεται ἡ φιλία, προχωρεῖ ὅμως στήν ἐπισήμανση τῆς ἰδιαιτερότητάς της, ἡ ὁποία συνίσταται στή στενότερη σχέση, πού ἀναπτύσσεται ἀπό ὀρισμένα πρόσωπα, γιά μιά μεταξύ τους πνευματική ἐπικοινωνία. Οἱ πυλῶνες πάνω στούς ὁποίους βασίζεται ἡ φιλική αὐτή σχέση εἶναι ἡ οἰκειότητα, ἡ εὐνοια καί ἡ ἀμοιβαιότητα τῶν αἰσθημάτων καί τῶν φρονημάτων⁽⁹⁾.

Στίς βασικές αὐτές ἀρχές τῆς ἀληθινῆς φιλίας προσθέτουμε καί τήν ἀμοιβαία ἀπό ἀγάπη ἐκτίμηση, ἐμπιστοσύνη καί ἐμπιστευτικότητα, οἱ ὁποῖες καί ἐδράζονται στήν ἰσότητα καί τήν ὁμοιότητα τῶν ἡθῶν καί τῶν ἰδεῶν δύο ἢ ὀλιγάριθμων προσώπων. Οἱ ἀρχές αὐτές ὑποδηλώνουν καί τόν χαρακτήρα τῆς φιλίας.

Κατά τόν Ἰωάννη τόν Χρυσόστομο, ἡ φιλία δέν εἶναι ἀπλά μιά σχέση, ἀλλά ἓνας ἰσχυρός πνευματικός δεσμός⁽¹⁰⁾, ἐχέγγυα τοῦ ὁποῖ-

6) Βλ. Χρήστου Ἀνδρούτσου, Φιλία, ἄρθρο στό Ἑγκυκλοπαιδικό Λεξικό Ἐλευθεροδάκη (Ε.Λ.Ε.), τόμ 12, σελ. 608.

7) Βλ. Πλούταρχου, Περί Πολυφιλίας (96e).

8) Βλ. Πλούταρχου, ἔνθ' ἀνωτ. (97e).

9) Βλ. Εὐάγγελου Θεοδώρου, Φιλία, ἄρθρο στή Θρησκευτική καί Ἠθική Ἑγκυκλοπαίδεια (Θ.Η.Ε.), τόμ. 11, στίλην 1074.

10) Βλ. Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, Πρὸς ἐπίσκοπο Βάσσο, Ἐπιστολή 110, PG 52, 668 καί Ε.Π.Ε., τόμ. 38, σελ. 200.

ου εἶναι ἡ φιλοξενία, ἡ περιποίηση καί ἡ φροντίδα¹¹⁾. Εἶναι γι' αὐτόν τόν λόγο, πού ἡ φιλία δέν χαρακτηρίζεται ὡς σχέση παθητική, ἀλλά ἐνεργητική. Εἶναι πράξη ἀγάπης.

Ἡ πράξη, ἀσφαλῶς, ἐξυπακούει ἐνέργεια, ἡ ὁποία ἐκδηλώνεται συνήθως μέσα στά πλαίσια μιᾶς προσωπικῆς ἐπικοινωνίας. Μπορεῖ, βέβαια, ὁ φίλος, μέ τήν ἀγάπη του, νά εἶναι ψυχικά συνδεδεμένος μέ τόν φίλο, ὅπως ὅμως ἔγραψε καί ὁ ἱερός Χρυσόστομος στόν Εὐήθιο¹²⁾, μεγάλη σημασία ἔχει γιά τή φιλία καί ἡ προσωπική ἐπαφή, ἡ ὁποία εἶναι δυνατή, ἐφόσον οἱ φίλοι διαμένουν ὁ ἕνας κοντά στόν ἄλλον. Γι' αὐτό, γράφοντας ἀπό τήν Κουκουσό, τόν τόπο τῆς ἐξορίας του, ὁ ἱερός Χρυσόστομος ἔλεγε στόν ἐπίσκοπο Βάσσο¹³⁾, ὅτι τόν ἀνέμενε νά ἔρθει κοντά του γιά νά τόν παρηγορήσει στίς δύσκολες ἐκεῖνες ὥρες τῆς δοκιμασίας του.

Ὅπου ἡ «ἐπί τό αὐτό» διαμονή τῶν προσώπων, τά ὁποῖα συνδέονται μέ φιλία, εἶναι δυνατή, ἡ φιλία διατηρεῖται καί ἐνδυναμώνεται, νοουμένου, βέβαια, ὅτι συντρέχουν ὅλοι ἐκεῖνοι οἱ ὅροι πού τή συνιστοῦν. Ὅπου ὅμως προκύπτει ἀνάγκη γιά παρατεταμένο τοπικό χωρισμό, ἐξαιτίας τοῦ ὁποίου ἡ ἐπικοινωνία καθίσταται προβληματική, τότε ἡ φιλία διέρχεται κρίση, γιατί σέ μιά τέτοια περίπτωση εἶναι ἀδύνατη ἡ δύσκολη ἡ «ἐμπειρία» τῶν ἀγαθῶν καί τῶν πλεονεκτημάτων, τά ὁποῖα ἀποφέρει στούς φίλους. Δέν εἶναι μόνο ὁ λόγος αὐτός, πού μπορεῖ νά καταστήσει προβληματική τόσο τή δημιουργία ὅσο καί τή συνέχιση τῆς φιλίας. Ὑπάρχουν καί πολλοί ἄλλοι λόγοι, στούς ὁποίους θά ἀναφερθοῦμε σέ ἄλλο μέρος τῆς παρούσας ἐργασίας. Ἀπλά σημειώνουμε τή διαφοροποίηση τῶν προσωπικῶν ἢ τῶν οἰκογενειακῶν συνθηκῶν τῆς ζωῆς.

Κατά τόν Ἀριστοτέλη, ὁ τοπικός χωρισμός δέν προκαλεῖ ἄμεσα τή διάλυση τῆς φιλίας παρά μόνο τίς ἐκδηλώσεις της, ἂν ὅμως παρατείνεται γιά μεγάλο διάστημα, τότε οἱ δεσμοί ἐξασθενοῦν καί ἐπέρχεται ἡ διάλυσή της¹⁴⁾. Χαρακτηριστικό, ἐν προκειμένῳ, εἶναι τό γνωμικό σύμφωνα μέ τό ὁποῖο, «ἡ ἔλλειψη ἐπικοινωνίας διέλυσε πολλούς φι-

11) Βλ. Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, Πρός Εὐήθιο, Ἐπιστολή 173, PG 52, 711.

12) Βλ. Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, Πρός Εὐήθιο, ἔνθ' ἄνωτ.

13) Βλ. Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, Πρός ἐπίσκοπο Βάσσο, ἔνθ' ἄνωτ.

14) Βλ. Ἀριστοτέλους, Ἠθικά Νικομάχεια (Βιβλ. Η', κεφ. 6, 1157 β).

λικούς δεσμούς». Ἡ συνέπεια αὐτή ἀπό τήν ἔλλειψη προσωπικῆς ἐπικοινωνίας ἀποδίδεται σήμερα μέ τή γνωστή παροιμία «μάτια πού δέν βλέπονται γρήγορα λησμονοῦνται».

Ὁ κορυφαῖος αὐτός φιλόσοφος, ὁ Ἀριστοτέλης, δέν περιορίστηκε στήν κατά πλάτος ἐξέταση καί στή γενική καταγραφή τῶν θεμάτων, πού ἀφοροῦν στή φιλία. Ἀντίθετα, γιά μεγάλο χρονικό διάστημα ἐνδιέτριψε στή μελέτη ὅλων τῶν θεμάτων πού ἀναφέρονται σ' αὐτήν, γιά νά συνθέσει ἔτσι καί νά διατυπώσει μέσα σέ κείμενά του τήν ἀκριβή ἐννοιά της καί τήν πραγματική της σημασία. Ἡ λεπτομερής ἀνάλυσή του ἐστιάστηκε στόν χαρακτήρα τῆς φιλίας ὡς σχέσης, πού ἀρχίζει ἀπό τόν ἴδιο τόν ἄνθρωπο σέ σχέση μέ τόν ἑαυτό του καί ἡ ὁποία συνεχίζεται μέ τήν ἐπαφή πού ἀναπτύσσει μέ τόν συνάνθρωπό του, στά πλαίσια τῆς κοινωνικότητάς του.

Ἐχοντας τή διανόηση ὡς ἀσφαλή πνευματικό ὁδηγό καί τήν ἀρετή ὡς τό μόνο γερό ἠθικό ὑπόβαθρο, ὁ ἄνθρωπος καλλιέργησε διάφορες σχέσεις, ὅπως εἶναι μέ τόν Θεό, τόν ἑαυτό του καί τούς λοιπούς ἀνθρώπους. Ὡς προϊόν δέ αὐτῶν τῶν τριπτῶν σχέσεών του εἶναι οἱ ἀνώτερες λειτουργίες καί πράξεις του, στίς ὁποῖες ἐντάσσεται καί διακρίνεται ἡ φιλία. Αὐτές οἱ ἀνώτερες πνευματικά ἐκδηλώσεις του διέπονται κατά κύριο λόγο ἀπό τήν ἀνιδιοτέλεια καί τή συμπάθεια. Δοθέντος ὅτι «ὁ φίλος εἶναι ὁ ἄλλος ἑαυτός μας»⁽¹⁵⁾, εὐλόγο εἶναι τά χαρακτηριστικά αὐτά νά προσδιορίζουν καί τόν χαρακτήρα τῆς φιλίας⁽¹⁶⁾.

Καί ὅπως εἶναι ἀδιανόητο νά ἀδικεῖ κανεῖς τόν ἑαυτό του ἐνσυνείδητα, ἔτσι οὔτε καί στόν φίλο του μπορεῖ νά συμπεριφέρεται μέ ἄδικο τρόπο. Δέν γίνεται νά εἶναι κάποιοι φίλοι, γράφει ὁ Ἀριστοτέλης, καί νά ἀδικεῖ ὁ ἓνας τόν ἄλλον. Τό δίκαιο καί τό ἄδικο ἀναφέρονται κυρίως σέ φίλους... Κι ἂν κανεῖς θέλει νά κάνει τούς ἀνθρώπους νά μή ἀδικοῦν, δέν ἔχει παρά νά τούς κάνει φίλους, γιατί οἱ ἀληθινοί φίλοι δέν ἀδικοῦν. Ἀλλά, βέβαια, οἱ ἄνθρωποι δέν ἀδικοῦν κι ὅταν εἶναι δίκαιοι. Ἐπομένως, περαίνει ὁ μέγας φιλόσοφος, φιλία καί δικαιοσύνη ἢ εἶναι τό ἴδιο ἢ σχεδόν τό ἴδιο πράγμα⁽¹⁷⁾.

15) Βλ. Ἀριστοτέλους, ἔνθ' ἀνωτ. (Βιβλ. Θ', κεφ. 4, 5).

16) Βλ. Πλουτάρχου, Περί Πολυφιλίας (Εἰσαγωγή), Ἐκδόσεις «Κάκτος», Α' Ἐκδοσις 1995, σελ. 32.

17) Βλ. Ἀριστοτέλους, Ἠθικά Εὐδήμεια (Βιβλ. Η', κεφ. 1).

Θά μπορούσαμε νά συνεχίσουμε τήν προσπάθειά μας γιά ἀπόδο-
ση τοῦ νοήματος τῆς φιλίας. Ἐχοντας ὅμως κατά νοῦ, ὅτι ὁ στόχος
αὐτός εἶναι καί τό ἀντικείμενο τῆς παρούσας ἐρευνητικῆς ἐργασίας,
περιοριζόμαστε στά πιά πάνω γενικά γι' αὐτήν στοιχεῖα. Προσδο-
κοῦμε δ' ὅτι, μέ ὅσα στή συνέχεια θά παραθέσουμε, θά παράσχουμε
τή δυνατότητα σιούς ἀναγνώστες μας νά κατανοήσουν τήν πραγματι-
κή ἔννοια τῆς **ἀληθινῆς φιλίας**.

Περαίνοντας λοιπόν τό ἀμυδρό σκιαγράφημα τῆς ἔννοιας τῆς φι-
λίας θά ἀποπειραθοῦμε νά δώσουμε ἓνα γενικό ὅρισμό της.

Γνωρίζουμε βέβαια ὅτι τό ἐγχείρημα αὐτό, ἂν ὄχι ἀδύνατον, ὅπωσ-
δήποτε εἶναι δύσκολο, γιατί ἡ φιλία εἶναι τόσο πλατιά ἔννοια, πού δέν
μπορεῖ νά κυκλωθεῖ στίς σημασίες μερικῶν λέξεων. Εἶναι σχεδόν βέ-
βαιο, ὅτι κάποιες πτυχές τῆς πολυσήμαντης αὐτῆς ἔννοιας τῆς φιλίας
δέν θά περιληφθοῦν σ' ἓνα γενικό ὅρισμό ἢ ἐνδεχομένως νά μή ἀπο-
δοθοῦν σωστά.

Γνωρίζουμε ἀκόμη, τί σχετικό εἶπε ὁ Σωκράτης στό τέλος τοῦ δια-
λόγου, πού εἶχε γιά τή φιλία μέ δύο μαθητές του, νέους τήν ἡλικία,
τόν Λύσι καί τόν Μενέξενο. Ὁ Σωκράτης εἶχε τότε παρατηρήσει, ὅτι
οἱ ἄλλοι πού ἦταν γύρω τους θά εἶπαν γι' αὐτούς, πώς εἶχαν τήν ἰδέα
ὅτι ἦταν φίλοι μεταξύ τους, τί εἶναι ὅμως ὁ φίλος, καθώς καί ἡ φιλία,
δέν εἶχαν μπορέσει νά διακριβώσουν⁽¹⁸⁾.

Γνωρίζουμε τέλος τή συμπερασματική παρατήρηση τοῦ Ἀριστοτέ-
λη, σύμφωνα μέ τήν ὁποία εἶναι ἀδύνατον νά συμπεριλάβουμε ὅλες
τίς φιλίες σ' ἓνα ὅρισμό⁽¹⁹⁾. Ὡστόσο, συµμερίζομαστε καί τή «συµβι-
βαστική» λύση, πού ὁ ἴδιος ἐπρότεινε γιά ὑπέρβαση τῆς σχετικῆς δυσ-
κολίας.

Ἡ μόνη λοιπόν λύση πού ἀπομένει, εἶναι νά ποῦμε, κατά τόν Ἀρι-
στοτέλη, ὅτι κατά μία ἔννοια, μόνο ἡ πρωταρχική μορφή φιλίας εἶναι
φιλία. Αὐτή δηλαδή πού στηρίζεται πάνω στήν ἀρχή τῆς ἀρετῆς (τό
ἦθος καί τήν ἀγάπην). Ἀπό μία ἄλλη ἄποψη, προσέθεσε ὁ ἴδιος φι-
λόσοφος, φιλία εἶναι καί ὅλα τά ἄλλα εἶδη φιλίας. Ὅχι γιατί συμπτω-
ματικά εἶναι συνώνυμες φιλίες, ἢ γιατί ἔχουν μεταξύ τους κάποιες τυ-
χαῖες σχέσεις ἢ γιατί ἀνήκουν στήν ἴδια κατηγορία, ἀλλά μάλλον γιά

18) Βλ. Πλάτωνος, Λύσις (223 β).

19) Βλ. Ἀριστοτέλους, Ἠθικά Εὐδήμεια (Βιβλ. Η', κεφ. 2, 1236 β).

τόν λόγο ὅτι σχετίζονται μέ τό ἴδιο πράγμα⁽²⁰⁾.

Μέ βάση αὐτό τό σκεπτικό, κατά τή γνώμη μας, οἱ διάφοροι γλωσσολόγοι, κοινωνιολόγοι, παιδαγωγοί καί θεολόγοι διατύπωσαν τόν ὀρισμό τῆς φιλίας. Καί ἀπό τίς τέσσερις αὐτές κατηγορίες ἐπιστημόνων παραθέτουμε δείγματα τῶν ὀρισμῶν πού ἔδωσαν γι' αὐτήν. Ἀπό τόν συγκερασμό τῶν ὀρισμῶν τους μπορεῖ νά σχηματισθεῖ μιά εὐρύτερη καί ὁλοκληρωμένη ἐννοιολογική καί φραστική διατύπωση τῆς φιλίας.

Ἔτσι, κατά τόν Δ. Δημητράκο⁽²¹⁾ καί τόν Γ. Μπαμπινιώτη⁽²²⁾, φιλία εἶναι ἡ σχέση ἢ ὁ δεσμός μεταξύ δύο ἢ περισσότερων προσώπων, τά ὁποῖα δέν εἶναι συγγενικά. Αὐτή ἡ σχέση ἢ ὁ δεσμός εἶναι ἀποτελεσμα ἀμοιβαίας ἀγάπης, ἐκτίμησης, ἀφοσίωσης καί κατανόησης. Σημειώνεται ἀκόμη, ὅτι κατ' αὐτούς ἡ φιλία δέν ἔχει καμιά σχέση μέ τό ἐρωτικό πάθος.

Κατά τόν ψυχολόγο καί παιδαγωγό Γεώργιο Σακελλαρίου⁽²³⁾, ἡ φιλία εἶναι ἓνα συμπαθητικό συναίσθημα, τό ὁποῖο βασίζεται πάνω στό ἔνστικτο πρὸς ἐπικοινωνία, στήν ἀμοιβαία ἐκτίμηση, στόν σεβασμό καί στήν εὐγνωμοσύνη, πού εἶναι καί τά μόνα στερεά θεμέλια γιά μιά σταθερή καί εἰλικρινή σχέση. Στή φιλία, τά πρόσωπα πού συνάπτονται, δέν ἔχουν μεταξύ τους συγγενικό δεσμό.

Ὁ παιδαγωγός Η. Jolk⁽²⁴⁾ ὅρισε τή φιλία ὡς τήν ἐσώτερη σχέση μεταξύ δύο ἀνθρώπων, ἡ ὁποία καλλιεργεῖται χάρη στήν ἀμοιβαία προσωπική κλίση (συμπάθεια, ἰδιαίτερη εὐνοία). Ἡ φιλία τελεῖ ὑπό τήν προϋπόθεση τῆς κατανόησης τῆς προσωπικῆς ἰδιομορφίας τῶν φίλων καί ἀναπτύσσεται γιά νά γεφυρώσει τήν ψυχική ἀπομόνωση πού ὁ καθένας βιώνει, μέ τήν ἀλληλοκατανόηση καί ἀλληλοσυμπλήρωση τοῦ ἑνός ἀπό τόν ἄλλον. Ἡ φιλία ἀπαιτεῖ τόσο τήν κοινότητα ὅσο καί τή διαφορετικότητα τῶν φίλων. Ἡ ἐσωτερική μεταξύ τους σχέση μοι-

20) Βλ. Ἀριστοτέλους, ἔνθ' ἄνωτ.

21) Βλ. Δ. Δημητράκου, Μέγα Λεξικόν τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσας, τόμ. 15, σελ. 7625.

22) Βλ. Γ. Μπαμπινιώτη, Λεξικό τῆς Νέας Ἑλληνικῆς Γλώσσας, Β' Ἔκδοση, σελ. 1882.

23) Βλ. Γ. Σακελλαρίου, Γενική Ψυχολογία, Ἀθῆναι 1947, σελ. 214-215.

24) Βλ. Η. Jolk, Φιλία, ἄρθρο στή Μεγάλη Παιδαγωγική Ἐγκυκλοπαίδεια, τόμ. 5, σελ. 502. - Τοῦ ἰδίου, Freundschaft (=Φιλία), ἄρθρο στό Lexikon der Pädagogik, Freiburg 1953, τόμ. Β', σελ. 154.

άζει πολύ μέ τή σχέση πού δημιουργεῖται μέσα σ' ἓνα ζευγάρι (ἀντρί-
γυνο).

Ἀπό τό κῶρο τῆς Θεολογίας ἀναφέρουμε τόν καθηγητή Χρ. Ἀνδρουῖσο, ὁ ὁποῖος ἔδωσε γιά τή φιλία τόν ἀκόλουθο εὐστοχο ὀρισμό: «Εἶναι ἡ συνένωσις δύο ἢ ὀλίγων ἀνθρώπων τοῦ αὐτοῦ γένους, διαφόρων μέν κατά τās γνώμας, τήν πείραν, τόν πνευματικόν ὀρίζοντα καί τās ἐνεργείας, ἐχόντων ὅμως κλίσιν πρὸς τό ἀγαθόν, τό αὐτό φρόνημα καί τήν αὐτήν διάθεσιν, καί κατά τό ἀρχαῖον Ἑλληνικόν λόγιον χαιρόντων καί λυπούμένων ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς»⁽²⁵⁾.

Χωρίς τή φιλοσοφική ἐπένδυση τοῦ καθηγητῆ Χρ. Ἀνδρούτσου εἶδε τή φιλία ὁ λόγιος κληρικός Κων. Καλλίνικος. Τήν εἶδε μόνο ἀπό τήν καθαρά πρακτική της πλευρά, γι' αὐτό καί τή διατύπωσε πολύ λακωνικά, ὅμως ἀρκούντως εὐσύνοπτα. Ἑρμηνεύοντας σχετικό χωρίο τῶν Παροιμιῶν⁽²⁶⁾, παρατήρησε ὅτι φιλία εἶναι ἡ ἀμοιβαία ἀπό ἐκτίμησιν ἀγάπη μεταξύ δύο ἢ περισσότερων ἀτόμων. Αὐτή ἡ σχέση ἀντιδιαστέλλεται, καί' αὐτόν, ἀπό τήν ἐρωτική⁽²⁷⁾.

Θά μπορούσαμε νά συνεχίσουμε τήν ἀναφορά μας στή σημασία πού ἔχει ἡ φιλία, δηλ. τί ἐννοοῦμε ὅταν μιλοῦμε γι' αὐτήν. Ὅμως μέ ὅσα ἐκθέσαμε πρὶ πάντων, δώσαμε ἓνα γενικό μέν, ἀλλά σαφές περίγραμμα τῆς κυριώνυμης ἔννοιας τῆς φιλίας. Ἀλλῶστε μέ αὐτή θά ἀσχοληθοῦμε καί σ' ὅλες τίς ὑπόλοιπες ἐνότητες τῆς μελέτης αὐτῆς⁽²⁸⁾. Ἀπλά καί καταληκτικά σημειώνουμε ὅτι εἶναι εὐτυχής, ὅποιος ἔχει τίς ἀπαραίτητες προϋποθέσεις γιά τή σύναψη μιᾶς τέτοιας ἰδανικῆς σχέσης, πού νά βρίσκει στό πρόσωπο τοῦ συνανθρώπου του τήν ἀνάλογη ἀνταπόκρισή της στή σταθερή, εἰλικρινή καί ἀνεπισκίαστη φιλία.

25) Βλ. Χρ. Ἀνδρούτσου, Σύστημα Ἠθικῆς, Ἐν Ἀθήναις 1925, σελ. 314. - Τοῦ ἰδίου, Φιλία, ἄρθρο στό Ε.Λ.Ε., τόμ. 12, σελ. 608.

26) Βλ. Παροιμ. 5, 19.

27) Βλ. Κων. Καλλίνικου, Ὑπόμνημα εἰς τās Παροιμίας, Ἀλεξάνδρεια 1933, σελ. 47.

28) Τό κείμενο πού δημοσιεύουμε ἐδῶ εἶναι τμήμα ἀνέκδοτης μελέτης μας, ἡ ὁποία θά κυκλοφορήσει σύντομα σέ βιβλίο.